

Bokmeldinger

Håkon Brun (red.), Kristine Sandmæl, Frode Wigum:

Fra opprører til apostel
Hans Egedes liv og kirken på Grønland
285 sider

Utgitt av Egedejubileet i Kabelvåg, 2008

"Berømmelig i Norge, Roesværdig i Dannemark, men Udødelig i Grønland"

Sitatet er fra boken og myntet på presten Hans Egede (1686-1758), Grønlands apostel og Norges første misjonær. Det mer enn antyder at vi har med en historisk ruvende personlighet å gjøre. Opprinnelig ville Egede forkynne Guds ord for norskættede på Grønland. Han fant at de var utdødd og tok i stedet opp misjonsarbeid blant inuitene. Egedes ankomst ble ikke bare starten på kristningen av Grønland, men også opptakten til den dansk-norske kolonialisering av landet, den grønlandske skriftkultur og landets tilknytning til den europeiske kulturkrets. I 2008 var det 300

år siden Egede hadde sin skjellsettende kallsopplevelse i Kabelvåg kirke i Lofoten, 280 år siden han grunnla Grønlands hovedstad Godthaab (Nuuk) og 250 år siden han døde i Danmark. Dermed var det duket for jubileumsmarkeringer – i Norge, i Danmark og på Grønland. Heldigvis ble det ikke bare med festtaler og avduking av minnesmerker. Det ble også bok av det, *Fra opprører til apostel. Hans Egedes liv og kirken på Grønland*, utgitt og redigert av jubileumskomiteen i Kabelvåg.

Boken inneholder 18 bidrag, som belyser ulike aspekter ved

Egedes liv og virke, tar tak i virkningshistorien og gir mengder av verdifull kunnskap om Grønland. Bokens tittel er fengende, men en kollegakonflikt om fiskeinntekter fra Vågan menighet kvalifiserer knapt for betegnelsen "opprørrer". Egede var embetsmann og som sådan den dansk-norske konges tro tjener. Boken er blitt en variert, velskrevet og rikt illustrert artikkelsamling, som byr på underholdende og interessant lesning for lek og lærd. Her får man blant annet vite at Hans Egede var alkymist. Forfatterne er dels forskere, dels kompetente skribenter. De kommer fra samtlige tre land og representerer vidt forskjellige fagfelt og perspektiver. Dette gir boken en tematisk og faglig spennvidde, som gjør den til et verdifullt supplement til Egede-litteraturen og Egedeforskningen. Artikkelformatet fører nødvendigvis med seg enkelte overlappinger. Det er ikke sjenerende, rett og slett fordi de faglige innfallsvinklene er så forskjellige. Boken er et utmerket eksempel på hvor fruktbar en tverrfaglig tilnærming til misjon kan være.

Artiklene er ordnet kronologisk og følger Egedes livsløp. Den kirkelige tilknytningen markeres innledningsvis ved tre

hilsningsartikler av biskopene Tor B Jørgensen, Sør-Hålogland, Sofie Petersen, Grønland, og Per Oskar Kjølåas, Nord-Hålogland. Petersens hilsen formidler kunnskap om grønlandsk kirkeliv og er den virkelige interessante. Kjølåas skriver om Den norske kirke som "urfolkskirke" og spør hvorfor utviklingen innen samisk kirkeliv ble så annerledes enn på Grønland. Det spørsmålet svarer han ikke på. Han innrømmer å bruke "grov pensel" og skrive "krast" for å få tak i "generelle trender og holdninger". Resultatet blir da også deretter, overflatisk, unyansert og til fingerspissene politisk korrekt.

Jørgensen forsøker å trekke linjer mellom Egedes virksomhet og egen misjonærerfaring ved å spørre hva vi kan lære av historien. Historikere flest er skeptiske til en slik problemstilling, blant annet på grunn av avstanden mellom datid og vår egen tid. Ethvert forsøk på svar må gjøres med stor ydmykhet. Det skjer ikke her, og det avslører hovedproblemet: Det skorter på historisk kunnskap. Jørgensen forfaller til å bruke klisjeer, og resultatet er manglende historisk forståelse, som for eksempel når det gjelder kristningen av Norge. Han hev-

der at kristendommen "religionshistorisk" kan defineres som "hovmotstro". Det er en oppsiktsvekkende enøyd påstand, særlig fra en biskop. Noen vitenskapelig kategori er det definitivt ikke, og hvilken religion og ideologi er ikke befengt med "hovmotstro", inklusivt Jørgensens eget ståsted i forhold til den fortidige kirke? Både Kjølås og Jørgensen, og da særlig sistnevnte, er preget av de maktkategorier som finnes i moderne ideologier, særlig marxismen. Resultatet blir et reduksjonistisk syn på religion, som verken griper religionens, menneskers eller historiens komplekse virkelighet. Det blir kanskje ideologisk korrekt, men historisk utilstrekkelige, unyanserte og til syvende og sist uinteressant. Heldigvis ligger de faglige artiklene på et høyere nivå.

Professor Reidar Berthelsen og konservator Dag Magnus Andreassen, begge Norge, belyser ekteparet Egedes kulturelle bagasje med utgangspunkt i arkeologiske utgravninger (materieell kultur) foretatt i Harstad, i Vågan og i Godthåb. De påpeker at Hans Egede og hans hustru Gjertrud Rasch vokste opp i bygder der det bodde både nordmenn og samer. Dette gjør de så et missiologisk

poeng ut av. Gjennom sin oppvekst og sitt virke som preste-folk i Vågan hadde ekteparet Egde tilegnet seg relevant praktisk og kulturell erfaring og kunnskap før de reiste til Grønland. Derfor var det knapt noe sjøkk for dem å møte mennesker med annet språk, religion og levesett. Antologiens redaktør, lærer Håkon Brun, følger opp med å gi en mer substansiell innføring i ekteparets familiebakgrunn og sosiale status samt Hans Egedes tid som prest i Vågan. Her fortelles det livlig og siteres flittig fra primærkilder, noe som gir koloritt til fremstillingen. Norske Åke Mitlid, med arkeologi hovedfag, skriver om Grønland før Hans Egede. Her får vi en innføring i det norrøne landnåmet og bakgrunnen for Egedes idé om å forkynne for norske etterkomere på øya. Også Gjertrud Rasch, Egedes hustru, er viet plass. Den danske lektor Margrethe Tjalve har skrevet en artikkel som er fengende lesning, men faglig problematisk fordi den overskrider grensen mellom fiksjon og historisk biografi. Grepet begrunnes i at kildene til hennes liv er sparsomme. Fremstillingen gjør det vanskelig å bedømme historisiteten. Forfatteren tillegger henne da også refleksjoner,

følelser og tanker som er mer moderne enn det mentalitets-historisk er dekning for.

Førsteamanuensis Roald E. Kristiansen, Tromsø, har skrevet om misjon, pietisme og stat blant arktiske urfolk. Hans artikkel er en nøkkeltekst fordi den plasserer Egede inn i den historiske, politiske, kulturelle og religiøse kontekst han var en del av og virket i rammen av. Avsnittet om misjon blant samene er interessant, men malplassert og blir aldri noe mer enn en stor parentes forfatteren ikke vender tilbake til. Dette skyldes blant annet at han beskjefter seg med historisk forskjellige epoker. Det er forresten forbausende at verken Kristiansen eller andre artikkelforfattere trekker inn den dansk-norske Trankebar-misjon i India ved Bartholomeus Ziegenbalg fra 1705 av til forståelse av Egedes virksomhet. Kristiansen tolker for øvrig Egede som en representant for opplysningen og primært preget av ortodoksiens teologi. Påstanden kan i høyeste grad diskuteres. Andre artikkelforfattere fremholder Egede som klart påvirket av pietisme.

En som mer vellykket trekker linjer mellom misjonsvirksomheten på Grønland og blant samene, er den danske univer-

sitetslektor Søren T. Thuesen i artikkelen om Hans Egede og den grønlandske kateketinstitusjon. Både samemisjon og grønlandsmisjon arbeidet ut fra institusjonen om å organisere misjons- og undervisningsarbeid på grunnlag av det lokale språk ved lokale medarbeidere etter forbilde av moderkirkens degne(klokker)-institusjon.

Målet var å erstatte moderkirkens misjonærer med lokale prester og forvandle misjonen til en ny, nasjonal kirke. Det verken Thuesen eller Kjølås og Kristiansen tematiserer, er implikasjonene av at det i Norge allerede fantes en nasjonal kirke, og at Norge etnisk sett var mer sammensatt enn Grønland. Thuen gjør interessant og godt greie for utviklingen av en utdanningsinstitusjon for kateketer på Grønland. Han anlegger et "empowerment"-perspektiv og viser hvordan kateketseminaret ikke bare var avgjørende for tilblivelsen av den grønlandske kirke, men også for den senere avkolonialisering og tenkningen om grønlandsk medbestemmelse og selvbestemmelse.

Karen Langgård, Grønlands Universitet, har skrevet om Egedes betydning for det grønlandske språk og dermed også for grønlandsk litteratur. Vekten

ligger på salmetradisjonen fra Egede og det litteratursynet som fulgte med, nemlig at litteratur stod i en bestemt saks tjeneste. Hun forblir ikke i salmene og historien, men viser hvordan hans grunnleggende innsats har fått betydning for nasjonsbyggingen. Det samme gjør stipendiat, cand.theol. Kathrine Kjærgaard, Grønland, men med en annen vinkling. Hun analyserer Egede-resepsjonen slik den er kommet til uttrykk i kunstneriske fremstillinger (bildekunst, litteratur og musikk) gjennom tre hundre år, først og fremst i Grønland, men også i Norge og Danmark. Artikkelen er en sann festreise! Innsiktsfullt og nyansert, med blikk for nyere teoretiske innsikter som post-kolonial teori, viser hun hvordan ulike fremstillinger målbærer ulike vurde-

ringer av Egedes innsats og avspeiler oppfatninger av politisk karakter. Hun påpeker at Grønland er det eneste eksempel på at protestantisk misjon har ført til en selvstendig nasjonsdannelse. Dette skyldes Egedes språkinnsats, som var fundert i en oppfatning av at et folk bare kunne nås gjennom morsmålet og egen kultur. Derfor er Grønland det eneste landet på den vestlige halvkule der den opprinnelige amerindianske befolkningen har bevart sitt språk ikke bare som et dagligspråk med stadig færre brukere, men som regjeringsspråk.

Boken kan bestilles fra Kabelvåg prestekontor, Postboks 26, 8309 Kabelvåg eller over epost, soknepresten@vagan.online.no.

Kristin Norseth

Asger Chr. Højlund

Emerging Churches

En ny måde at være kirke på?

Credo Forlag 2008 - 103 sider

Emerging Churches er betegnelsen for et kirkeligt fænomen, som i flere år har bredt sig i den vestlige verden. Det er en samlebetegnelse for et netværk af personer og kirker, som er optaget af nogle fælles problemstillinger. Det er en græsrodsbevægelse af små og nye kirker, som spontant og ukoordineret vokser frem som alternativer til de mere etablerede kristne kirkesamfund. Primo oktober udkom en dansk bog om denne kirkelige bevægelse. Bogen hedder *Emerging Churches. En ny måde at være kirke på?*, er forfattet af professor Asger Chr. Højlund, og er blevet til på baggrund af en række forelæsninger på Menighedsfakultet i Århus. Bogen er opdelt i fem hovedafsnit. Først gives der en indledende præsentation af bevægelsen. Derefter

centeres analysen af bevægelsen i tre dele under overskrifterne "Formål og mening: Jesus og Guds rige", "Middel: Kirkens væsen og tjeneste" og "Form: Gudstjenesten". Endelig afsluttes bogen med en opsummering og vurdering.

Højlunds behandling af Emerging Churches tager sit udgangspunkt i bogen *Emerging Churches*, en bog af engelske Eddie Gibbs og amerikanske Ryan K. Bolger, som udkom i 2006. Gibbs og Bolger bemærker i 90'erne nogle kirkelige rørelser blandt nyplantede menigheder. Derfor påbegynder de et større empirisk studium af disse nye menighedsfællesskaber. Efter fem års feltstudier præsenterer de en fremstilling af bevægelsen i bogen *Emerging Churches*. Højlund giver et godt referat af

Gibbs og Bolgers bog og kommer også med nogle fine, om end kortfattede vurderinger af forskellige teologiske aspekter af bevægelsen. Højlunds præsentation af bevægelsen er generelt meget let tilgængelig. Bogen vil uden tvivl være nyttig for dem, som kun kender meget lidt til fænomenet Emerging Churches. Det er prisværdigt, at Højlund har valgt at arbejde med dette aktuelle emne. Det er fint, at vi kan præsentere noget mere litteratur om denne bevægelse på et af de skandinaviske sprog.

Mine forbehold over for bogen angår to forhold. Det første forbehold er teknisk karakter. Jeg synes det er ærgerligt, at Højlund ikke har brugt en dag eller to mere på manuskriptet. Der findes desværre mange små fejl, som ville kunne have været undgået ved en mere grundig korrekturlæsning af manuskriptet. Og man finder også eksempler på ufuldstændige sætninger, som ikke giver mening, uanset hvordan de vendes og drejes. Og så benyttes der et selvopfundet notesystem, som tilmed bruges inkonsekvent. Og en litteraturliste, ville også have været en ønskværdig gestus over for læserne. Det andet behold er af faglig karakter: Jeg undrer mig

over, at analysen af bevægelsen bygger på et så beskedent materiale. Lidt tilspidset er Højlunds bog mere en bog om en bog, der beskriver bevægelsen, end en selvstændig præsentation af bevægelsen. Dertil kommer det, at bogen kun i meget ringe grad formår at præsentere det meget komplekse problemunivers, som denne bevægelse repræsenterer. Meget af dette skyldes uden tvivl det faktum, at bogen er udgivet på baggrund af et let redigeret forelæsningsmanuskript. Højlund har ved andre lejligheder vist, hvor velkvalificeret han kan bedrive teologi. Med denne udgivelse synes det dog at være gået lidt for stærkt. Man kunne således ønske sig, at der var brugt mere tid på redigering af manuskriptet. Og man kunne således ønske sig at bogen i højere grad kunne antyde, det meget komplekse problemunivers, som bevægelsen repræsenterer. Det er imidlertid prisværdigt, at vi nu kan præsentere noget mere litteratur om dette aktuelle kirkelige fænomen på et af de skandinaviske sprog. Bogen er let læst og vil uden tvivl være nyttig for dem, som ikke kender meget til Emerging Churches.

Jesper Bach Nikolajsen

Endelig en biografi om Ruth Rouse – en pioner blant pionerer

Ruth Franzén:

Ruth Rouse among Students.

Global, Missiological and Ecumenical Perspectives.

428 sider

Studia Missionalia Svecana CV, Uppsala 2008.

Endelig, endelig, endelig foreligger det en biografi om engelske Miss Ruth Rouse (1872-1956). Det var på tide og høyst fortjent. Ta og les! Rouse var en av frontfigurene innen den internasjonale misjons-, student- og lekmannsvekkelsen som sveipte over den vestlige verden i årene 1890-1914, og er også en av den moderne økumeniske bevegelses mest prominente – og oversette – pionerer. I første halvdel av det 20. århundre var den evangelikale anglikaner Ruth Rouse et verdensnavn på linje med den amerikanske metodisten John R. Mott (1865-1955). Hun er da også kalt "den kvinnelige John R. Mott". Fra 1897-1924 var hun hans nærmeste medarbeider i

et stadig ekspanderende studentarbeid. Hun var ingen kopi, men som han var hun influert av tidens metodistisk inspirerte vekkelsesbevegelse med vekt på viljen, bibelstudier, bønn og misjon. Som ham var hun en velutdannet lekperson (utdannet fra Girton College, Cambridge), som ham brant hun for "verdens evangelisering i dette slektsledd", som ham hadde hun hele verden som sitt arbeidsfelt, og som ham hadde hun en unik evne til å inspirere andre. Samarbeidet startet da hun i 1897 som første kvinne noensinne ble ansatt som reise-sekretær på verdensbasis i paraplyorganisasjonen the Student Volunteer Movement, der Mott var president. I 1905 ble

hun assisterende generalsekretær i the World's Student Christian Federation (WSCF), der Mott hadde vært generalsekretær og svenske Karl Fries hadde vært formann siden stiftelsen i 1895. Og mens han ledet arbeidet i Verdensforbundet av KFUM, var hun med i ledelsen av Verdensforbundet av KFUK, stiftet i 1894. Hennes primære oppgave var å fremme kristelig arbeid blant og ved kvinnelige studenter. Dette gikk hånd i hånd med arbeidet for KFUK-bevegelsen. Hun så fordelene ved og likhetene mellom tidens internasjonale kvinnebevegelser og kan beskrives som "misjonsfeminist", en kategori utformet innen nyere kvinneforskning. Gjennom sitt omfattende virke ryddet hun vei for kvinners aktive deltakelse og "medborgerskap" i internasjonalt kristenliv og må regnes som det 20. århundres mest betydningsfulle kvinne innen den protestantiske kristenhet.

Nå har Ruth Franzén, professor i kirkehistorie ved Uppsala universitet, trukket Ruth Rouse frem i lyset og reist henne en bauta i form en biografi skrevet på engelsk. Boken er konsentrert om hennes pionervirksomhet blant studenter 1897-1924, den er velskrevet og veldispo-

nert om enn til tider overveldende rik på detaljer. De teoretiske refleksjonene er veloverveide og vitner om utstrakt lesning av annen litteratur. Kjønnsperspektivet er ivaretatt. Det man likevel kan savne, er et teoretisk perspektiv som også plasserer Rouse i en bredere kvinnehistorisk kontekst. Her kunne diskusjonen om "the new woman" med fordel vært løftet inn. Forholdet mellom misjon/evangelisering og sivilisering kunne også vært noe mer belyst og kanskje problematisert.

Arbeidet med boken har tatt år, og grunnen er åpenbar: Kildematerialet er enormt og spredt over et utall arkiver verden over. Å samle og systematisere alt dette har vært et detektiv- og tålmodighetsarbeid av dimensjoner. Biografien kaster ikke bare lys over en spennende kvinneskikkelse og et overmåte virksomt liv. Den dokumenterer hennes innflytelse på og betydning for den økumeniske bevegelse og demokratiseringsprosessene i WSCF. Den gir også en bred innføring i en kirkehistorisk svært viktig epoke og de bevegelser og strømninger som Ruth Rouse var påvirket av og selv bidro til å forme. Dermed får vi et godt innblikk i datidens

internasjonale kristenliv og de spenninger, brytninger, begivenheter og fenomener som gjenfinnes i og har vært med på å forme også norsk kirkevirkelighet. For Ruth Rouse har satt spor etter seg i Skandinavia og i Norge, som hun besøkte en rekke ganger. Det dokumenteres i boken, og virkningene lar seg etterspore i norsk kildemateriale. Eksempelvis bidro hennes besøk i Kristiania i 1897 til den feministiske vendingen i byens KFUK-forening med konsekvenser for kjønnsbalansen i moderorganisasjonen, Norges Kristelige Ungdomsforbund. Besøket i 1915 ga norsk

kristenliv Margrethe Parm og KFUK-speiderne. Boken er kort sagt en gullgruve for kirkehistorikere så vel som kvinnehistorikere. Nå gjenstår oppgaven å skrive Ruth Rouse og den misjonsfeminisme hun var en eksponent for, inn både i den økumeniske bevegelses historie og i den alminnelige kirkehistorie, nasjonalt og internasjonalt.

Boken kan bestilles fra: Svenska Institutet för Missionsforskning, Box 1526, SE – 751 45 Uppsala, eller pr epost: sim@teol.uu.se.

Kristin Norseth